

Waldemar Ceran

"Stanowisko prawne rzymskich dowódców wojsk prowincjonalnych — duces w prowincjach Scythia Minor i Moesia Secunda", Jacek Wiewiorowski, Poznań 2007 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 100/2, 350-351

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł I z w o r s k i („Prowincje naddunajskie Imperium i Wędrówka Ludów 376–406”, s. 123–158) scharakteryzował położenie terenów naddunajskich w początkach Wędrówki Ludów. Autor skoncentrował swoją uwagę na polityce władców wschodniorzymskich wobec barbarzyńców, którzy znaleźli się na ziemiach cesarstwa. W sytuacji, kiedy zawiodły próby wypchnięcia ich poza granice, bizantyńscy władcy starali się zneutralizować zagrożenie z ich strony i tak ułożyć z nimi stosunki, żeby w jakimś stopniu stali się dla nich użyteczni (głównie jako żołnierze).

Jacek W i e w i o r o w s k i („Odbudowa rzymskiej administracji nad dolnym Dunajem u schyłku antyku — Moesia Secunda i Scythia Minor”, s. 159–183) zajmuje się administracją rzymskich prowincji naddunajskich — Mezji Drugiej i Scytii Mniejszej — w okresie od IV do początków VII w. Przedstawia kompetencje urzędników zarządzających prowincjami — *duces, praesides, comites commerciorum, questor Iustinianus Exercitus*. Podkreśla stosunkową stabilność administracji tych obszarów, co wskazywać ma, jego zdaniem, na skuteczność jej działania.

Stanisław T u r l e j w studium „Upadek granicy cesarstwa na Dunaju” (s. 185–246) podejmuje kwestię losów limesu naddunajskiego w VI i w początkach VII w. Swoje rozważania koncentruje na przyczynach załamania się obrony granicy naddunajskiej pod naporem Słowian. Wskazuje, że jedną z istotnych przyczyn tego zjawiska były błędy popełnione przez cesarza Maurycjusza, „który w korzystnej dla państwa sytuacji w latach dziewięćdziesiątych VI w. nie odbudował i wzmacnił, ale raczej osłabił pozycję Bizancjum na półwyspie” (s. 244). Autor postuluje dalsze badania, które wymagać będą gruntownego wykorzystania nie tylko źródeł historycznych, ale również wyników prac archeologów i językoznawców.

Książkę uzupełniają wstęp pióra Stanisława Turleja (s. 9–13), wykaz skrótów (s. 7–8), abstrakty w języku angielskim (s. 247–253), bibliografia (s. 255–296), indeks (s. 297–312), aneks — monety rzymskie ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie (wybór i opracowanie Jarosław B o d z e k).

Sądzę, że omawiana pozycja stanowi z jednej strony dobre podsumowanie naszej wiedzy na temat losów limesu reńskiego i dunajskiego przede wszystkim w późnej starożytności, z drugiej zaś wskazuje na kwestie, które wymagają dalszych badań. Jest to więc niewątpliwie książką użyteczną i inspirującą do dalszych badań.

Mirosław J. Leszka

Jacek W i e w i o r o w s k i, *Stanowisko prawne rzymskich dowódców wojsk prowincjonalnych — duces w prowincjach Scythia Minor i Moesia Secunda*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2007, s. 451.

Książka jest wynikiem niemal dwunastoletnich badań Jacka W i e w i o r o w s k i e g o i została poprzedzona jego kilkunastoma erudycyjnymi artykułami traktującymi o szczegółowych aspektach odnoszących się do tego tematu. Skoncentrowanie uwagi na tych dwóch prowincjach położonych nad dolnym Dunajem, a utworzonych za Dioklecjana, jest w pełni uzasadnione, gdyż po opuszczeniu Dacji przez wojska rzymskie za panowania cesarza Aureliana w 271 r., pełniły one rolę przedmurza przed atakami barbarzyńców aż do załamania się rzymskiej granicy nad dolnym Dunajem w VII w. Stąd stacjonujące w nich wojsko i jego dowódcy odgrywali szczególną rolę, co odcisnęło się swoim piętnem nie tylko na ich militaryzacji, ale także na życiu społecznym i gospodarczym. Dobrze więc

się stało, że ten ważny temat doczekał się monograficznego opracowania, które — co warto podkreślić — wypełnia lukę, jaka istniała dotąd w literaturze światowej.

Autor po uwagach wstępnych (s. 7–75), w których scharakteryzował przedmiot, cel pracy, przyjętą metodę badawczą (historycznoprawną), wykorzystane źródła (normatywne, narracyjne, epigraficzne) i literaturę przedmiotu, dał ogólny pogląd na temat organizacji i funkcjonowania armii rzymskiej od Dioklecjana i Konstantyna Wielkiego do Justyniana I.

W obszernym rozdziale: „Dowódcy wojsk prowincjonalnych: *dux Scythiae Minoris* i *dux Moesiae Secundae* i ich prerogatywy” (s. 76–268), autor ustalił, że pojawili się oni w obu tych prowincjach w różnym czasie (w Scytii Minor za Dioklecjana, w Mezji Secunda w trzydziestych–czterdziestych latach IV w.). Wymienił tytuły i rangi honorowe oraz wiążące się z nimi przywileje, do jakich mieli oni prawo. Zaprezentował kryteria, jakimi kierował się cesarz powołując *duces* na stanowiska oraz powody, dla których ich odwoływał. Opisał też przysługujące im insygnia władzy, określił wielkość uposażenia i dodatkowe źródła dochodów, przedstawił obowiązki i uprawnienia nie tylko jako dowódców wojskowych i sędziów (*iudices militaris*), ale i osób odpowiedzialnych za wewnętrzne bezpieczeństwo prowincji (rola policyjna), walkę z nielegalnym handlem przygranicznym, samowolnym osadnictwem barbarzyńców i in.

„Miejsce w strukturze organizacyjnej państwa” (s. 268–316) to tytuł rozdziału, w którym autor ustalił prerogatywy, jakie w odniesieniu do *duces* prowincji naddunajskich mieli kolejno ich wojskowi zwierzchnicy: *magistri militum*, *magistri militum praesentales*, *comites rei militaris*, *magistri utriusque militiae per Thracias*. Wskazał także, w jakim zakresie *duces* podlegali takim urzędnikom cywilnym jak *praefectus pretorio*, *magister officiorum*, *quaestor sacri palatii* i *comes sacrarum largitionum*. Dużo uwagi poświęcił autor ustaleniu nazw, zakresu obowiązków i uposażenia oficerów, podoficerów oraz kancelistów podległych władzy duksa.

W osobnym rozdziale („*Duces Scythiae Minoris* i *Moesiae Secundae* a gubernatorzy prowincji (*praesides provinciarum*)”, s. 317–333) Wiewiorowski zajął się statusem prawnym gubernatorów, ich kompetencjami i relacjami z duksami.

W ostatnim rozdziale („*Duces* prowincji *Scythiae Minoris* i *Moesiae Secundae* a ustanowienie *quaesture Iustinianus exercitus*”, s. 334–344) autor dowodzi, że stanowiska duksów w tych prowincjach zostały zlikwidowane w 536 r., kiedy zastąpił ich *quaestor Iustinianus exercitus*, który został wyposażony nie tylko we władzę wojskową w tych prowincjach, ale i cywilną, w celu zwiększenia skuteczności obronnych granicy nad dolnym Dunajem.

Autor poddał skrupulatnej analizie wszystkie wzmianki na temat *duces* w obu prowincjach, jakie znalazł w różnych kategoriach źródeł. Wykaz wykorzystanych publikacji źródłowych obejmuje 111 pozycji. Ponieważ często źródła milczą na temat dowódców w prowincjach nad dolnym Dunajem oraz ich statusu i kompetencji, autor szukał informacji odnoszących się do dowódców w innych prowincjach Cesarstwa. Ich pozycję w państwie ukazał w ścisłej łączności z tymi elementami maszyny państwowej, z którymi *duces* byli zmuszeni współpracować lub od jakich byli uzależnieni. Pomocna była mu, obok źródeł, ogromna literatura przedmiotu, licząca ponad 1260 publikacji. I to starannie wykorzystana, o czym świadczy nie tylko ogromna ilość odsyłaczy i przypisów (1947, ok. 2/3 objętości całej rozprawy), ale przede wszystkim zaprezentowana w nich dyskusja naukowa, dowodząca godnej podziwu erudycji Jacka Wiewiorowskiego.

Nie jest to więc wąsko zakrojona monografia, ale rozprawa, której nie będzie można pominąć w badaniach nad wojskową organizacją rzymską w dobie późnego antyku.

Waldemar Ceran